

scripții, cele mai multe privitoare la măsuri economice, dar și la instituții și moravuri, ca pasajele din legea de la Gortys privitoare la viol și adulter, sau la copiii născuți din căsătorii mixte.

Firește, un fenomen de importanța colonizării nu putea scăpa atenției autorilor care citează, în legătură cu ea, texte din Herodot, Tucidide și Strabon, ocazional și din Demostene sau Lysias. Surprinde lipsa unei mai bogate documentări epigrafice în această materie, de la „bronzul Papadakis”, studiat de curînd de David Asheri și Claude Vatin, pînă la decretul de întemeiere a coloniei Brea ori la cel din Kerkyra Melaina, cuprinzînd acordul încheiat între coloniștii greci și băștinașii illyri.

În aceeași ordine de idei, nu-mi explic lăsarea la o parte a altor documente de excepțională importanță aflate în cetățile grecești din Marea Neagră : de la decretul olbian pentru Protogenes pînă la acel apolloniatic pentru Hegesagoras al lui Monimos. Această nesocotire a unui capitol atât de important din istoria „Greciei de peste mări” se răsfîrînge și în bibliografia finală, care, e adevărat, citează, în această ordine de idei, lucrarea lui Boardman, dar nu lasă să se bănuiască măcar existența unei întregi literaturi asupra colonizării pontice, de la Minns și Rostovtzev pînă la Gaidukevici și Danov (ca să nu spun nimic despre contribuția românească la cunoașterea subiectului).

D. M. Pippidi

LINO ROSSI, *Trajan's Column and the Dacian Wars*. English Translation by Jocelyn M. C. Toynbee. London, Thames and Hudson, 1971. 240 în 16° (Aspects of Greek and Roman Life, General Editor H. H. Scullard).

Un studiu despre Columna lui Traian, scris de un învățat străin la trei sferturi de veac după Cichorius și la 45 de ani după Lehmann-Hartleben, n-ar putea decît să ne bucure, dacă autorul ar fi un specialist al problemelor puse de acest monument unic, în stare să contribuie fie și într-o mică măsură la rezolvarea unora din ele. În realitate, în cazul care ne solicită atenția e vorba de lucrarea unui diletant, medic-cardiolog de formație, îndrăgît de numismatică și de istoria militară a antichității. Această lăudabilă aplecare, des întîlnită printre discipolii contemporani ai lui Hippocrate (e destul să ne gîndim la bogata literatură psihiatrică închinată așa-zisei „neburnii a Cezarilor”, de la Hans von Hentig la Gregorio Maraňon, ca să nu citez decît aceste două nume), rareori a dat rezultate îmbucurătoare, cum era de așteptat, dacă ne gîndim la specializarea tot mai adîncită a științelor în zilele noastre, de la care arheologia și istoria romană nu fac nici ele excepție.

Nu voi zăbovi deci asupra cărții dr.-ului Rossi pentru a-i pune în lumină slăbiciunile — pînă la un punct inevitabile, dacă ținem seamă de complexitatea subiectului și de dificultățile cu care-i presărat. Prefer să spun că aproape jumătate din numărul paginilor e consacrat descrierii amănunțite a „spiralelor”—sub raportul conținutului și al valorii plastice, în timp ce primele șapte capitole oferă cititorului informațiile indispensabile înțelegerii acestei „narațiunii în imagini” (cum se exprimă autorul). O scurtă relatare a desfășurării celor două războaie dacice (incluzînd precizări utile despre geografia Daciei, în lumina hărții lui Peutinger) și un capitol privind răsunetul în opinia publică romană a biruințelor lui Traian asupra lui Decebal pregătesc pe cititor pentru lectura altor pagini mai tehnice despre numărul și alcătuirea armatei de uscat și a forței navale a imperiului, despre armata dacă și particularitățile ei de îmbrăcăminte și de armament, în sfîrșit, despre ceremoniile religioase și militare sculptate pe trunchiul de piatră. Planul e logic iar tratarea în general corectă, chiar dacă unele amănunte contrastează cu caracterul elementar al expunerii. Interesul autorului pentru numismatică

explică deasupra folosirea a reprezentărilor monetare pentru ilustrarea anumitor capitole, dar reproducerea în original a unor inscripții și diplome militare se justifică mai puțin, mai ales când comentariul nu-i lipsit de confuzii, ca în cazul dedicației CIL III 550, unde nu se spune, firește, că Hadrian ar fi fost cindva *pretor al Pannoniei Inferior!*

Un spor de interes ar fi fost conferit lucrării de o ilustrație ireproșabilă, ceea ce, din păcate, nu e cazul. Numărul planșelor e mare (clișeele, sintem informați, sint ale autorului) dar calitatea reproducerilor e nesatisfăcătoare, în contrast absolut cu nivelul artei fotografice în zilele noastre și cu exigența cunoscută a editorilor englezi în materie de documentare fotografică.

D. M. Pippidi

JEAN GAUDEMET, *Les Institutions de l'Antiquité*, Paris, Editions Montchrestien, 1972, 518 p. liste chronologique des empereurs romains 5 tableaux synoptiques (Athènes et Rome) (Collection Université Nouvelle. Precis Domat.)

Autorul acestui manual universitar este binecunoscut cititorilor noștri, prin colaborarea la volumul *In memoriam M.G.Nicolau* (St Cl, VII, 1965) și prin recenziile asupra unora din numeroasele și importante sale lucrări. Marea sinteză consacrată *Instituțiilor Antichității* (1967), a fost pe larg recenzată în Studii clasice XI, 1969, p. 265 — 270.

Îmbrățișînd aceeași materie, în același spirit general și cu o metodă care și-a făcut strălucit probele, manualul de față pune la îndemîna studenților din primii ani de licență, într-o formă accesibilă și de mare eficacitate didactică, substanța sintezei din 1967, degrevată, așa cum se cuvenea, îndeosebi de bogatele și prețioasele ei note bibliografice și de discuție.

Și acest manual va constitui o dată în literatura romanistică. Personal, nu ne îndoim că va exercita asupra publicului celui mai gingaș și mai dificil, acela al studenților, o acțiune rodnică și durabilă. Traducerea lui în limba română, ar umple un gol și ar constitui un interesant schimb de experiență.

Manualul apare într-o etapă mai liniștită pentru dreptul roman și pentru istoria dreptului, decît cea de acum 3 — 4 ani. Totuși o etapă de criză și de profundă preocupare de ordin filozofic, sociologic și didactic, cu privire la rosturile istoriei dreptului în epoca atomică, și cu privire la capacitatea noastră de a regîdi aceste rosturi. Ar fi o ușurință gratuită să ne disimulăm dificultățile cu care sintem confrunțați. Tot așa ar fi zadarnic dacă am sugera că romanistii și istoricii dreptului au izbutit să formuleze — independent de adeziunea imediată a contemporanilor lor — răspunsuri valabile și satisfăcătoare. Dar, fără iluzii sau revendicări idealiste, prezența lor în confruntarea la care facem aluzie este constantă și plină de răspundere. N-o vom înfățișa aici mai pe larg. Revistele de drept roman, prin sumar, prin conținut, prin echipele de colaboratori, nu sînt în declin. Numărul lor a sporit. Țări care nu activau în acest domeniu, sînt astăzi reprezentate prin nume prețuite. Lărgirea în Franța (1954) a învățămîntului de drept roman spre o istorie a drepturilor antichității, cu accentul pus pe instituții și pe faptele sociale, într-un spirit sociologic care a trebuit să fie atenuat în 1960, rămîne o mutație epocală și din cele mai interesante. Institutul de drept roman al Universității din Paris, condus de prof. J. Gaudemet, ca și Institutul Max Planck pentru istoria dreptului în Europa, condus la Frankfurt/Main de prof. H. Coing, sînt două centre active care, pe planuri complementare, asigură dreptului roman și istoriei dreptului o prezență semnificativă în cultura juridică și istorică a epocii noastre.

Spunem aceasta tocmai fiindcă nu ignorăm unele inegalități de dezvoltare de la o țară la alta sau de la o regiune la alta. Și, mai ales fiindcă bilanțul strict didactic, în lăuntrul universităților, îndeosebi în Germania Federală, este departe de a fi lipsit de grave întrebări.

Universitatea București
SEMINARIUL DE ARHEOLOGIE
„VASILE PĂRVAN”